

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: РЕАЛІЗАЦІЯ ТА УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ

Досліджено поняття економічної безпеки підприємства. Розглянуто сутність економічних інтересів. Визначено взаємозв'язок між ними. Окреслено вплив конфліктів інтересів на економічну безпеку підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, економічні інтереси, конфлікт інтересів.

З переходом до ринкових умов господарювання вітчизняні підприємства змушені функціонувати в складному, динамічному і непередбачуваному зовнішньому середовищі, яке здатне створити для підприємств як загрози і небезпеки, так і сприятливі можливості щодо реалізації власних інтересів. Успішно адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища із урахуванням інтересів його суб'єктів покликана система економічної безпеки підприємства. Постійні інституційні зміни і незавершене формування ринкової економіки в Україні підвищують актуальність проблеми економічної безпеки підприємств з метою реалізації ними власних економічних інтересів.

Проблемам дослідження економічної безпеки підприємства присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: А. Заїчковський, Т. Іванюта, В. Лубенець, В. Мак-Мак, А. Череп, і В. Ярочкін тощо. Питанням реалізації економічних інтересів у контексті економічної безпеки підприємства цікавилися З. Варналій, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Пономарьова, Л. Шемаєва, О. Шнипко. Проте недостатньо дослідженим є питання впливу конфлікту інтересів на економічну безпеку підприємства, що стало метою нашої статті.

Завдання статті складаються із: подальшого дослідження поняття економічної безпеки підприємства; розгляду сутності економічних інтересів; визначення взаємозв'язку між економічною безпекою підприємства та його інтересами; дослідження впливу конфліктів інтересів на економічну безпеку підприємства.

З приводу тлумачення сутності економічної безпеки підприємства у вчених колах досі триває дискусія.

На початку 90-х років ХХ століття ця категорія трактувалася насамперед як захист інформації. Зокрема, В. Ярочкін [1, с. 14] під економічною безпекою підприємства розуміє зберігання його комерційних таємниць.

Пізніше під впливом економічної кризи, переходом до ринкових відносин і посиленням впливу зовнішнього середовища тлумачення економічної безпеки підприємства розширюється. З'являються нові підходи.

У межах ресурсно-функціонального підходу розвиток підприємства досягається за допомогою ефективного використання корпоративних ресурсів.

Так Т. Іванюта та А. Заїчковський [3, с. 95] під економічною безпекою підприємства розуміють систему створення механізму мобілізації й найбільш оптимального управління корпоративними ресурсами певного підприємства з метою найбільш ефективного їх використання і забезпечення стійкого функціонування того чи іншого підприємства, його активної протидії будь-яким негативним чинникам впливу на свою економічну безпеку. На думку В. Мак-Мака [2, с. 7], під економічною безпекою підприємства потрібно розуміти стан найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів з метою попередження (нейтралізації, ліквідації) загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах ринкової економіки.

Жорстке конкурентне середовище змусило розглядати наявність конкурентних переваг як головної умови економічної безпеки підприємства. А. Череп і В. Лубенець [4, с. 65] пояснюють економічну безпеку як відповідність конкурентних переваг, які обумовлені матеріальним, фінансовим, кадровим, технологічним потенціалом, організаційно-правовою структурою підприємства, його стратегічними цілями.

Проблема захисту економічних інтересів підприємства у взаємодії із зовнішнім середовищем з'являється у дослідженні таких вітчизняних вчених, як Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко, де економічна безпека підприємства трактується як «ступінь гармонізації у часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства» [5, с. 87]. Л. Шемаєва розглядає економічну безпеку підприємства як «забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства через використання можливостей зовнішнього середовища з застосуванням продуктивної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища» [6, с. 12].

Підсумовуючи усе вищенаведене, можемо зробити певні висновки і узагальнення. Будь-яке підприємство має власні економічні інтереси. Воно не є ізольованим, а постійно змушене контактувати із зовнішнім середовищем, суб'єкти якого нерідко мають зовсім протилежні інтереси. Це середовище здатне продукувати як загрози, так і можливості розвитку підприємства. Останнє повинне забезпечити стабільне функціонування і максимально можливе ефективне використання всіх видів ресурсів з метою набуття постійної готовності нейтралізувати зовнішні загрози

власними силами задля реалізації власних економічних інтересів.

А тому пропонуємо розглядати економічну безпеку підприємства як здатність за рахунок стабільного функціонування і максимально можливого ефективного використання всіх видів ресурсів нейтралізувати зовнішні загрози і/або перетворювати їх на можливості з метою досягнення економічних інтересів підприємства. Отже, доцільно дослідити їх сутність та характер взаємозв'язку із економічною безпекою підприємства.

Загальні теорії інтересів були започатковані ще давньогрецькими філософами (Платон, Арістотель, Демокріт) і розвинуті у працях (у хронологічному порядку) Н. Макіавеллі, К. Гельвеція, Д. Дідро, Г. Гегеля, А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Мілля, І. Бентама, К. Маркса, М. Вебера, Р. Коуза та ін.

З. Варналій [7, с. 97-98] під економічним інтересом розуміє «вигоду, що реалізується суб'єктом у процесі господарської діяльності; усвідомлену людьми економічну потребу» Економічним інтересам притаманні такі характерні риси: економічні інтереси є виявом економічних відносин і водночас суперечностей в економічній сфері; економічні інтереси породжені об'єктивною необхідністю задоволення матеріальних і духовних потреб людей і є формою руху цих потреб; структура економічного інтересу містить об'єкт і суб'єкт, зв'язок між якими не безпосередній; економічні інтереси виявляються у функціонуванні економічної сфери у вигляді сукупності певних економічних інструментів; зміст економічного інтересу поряд з ціллю містить ще й засіб її досягнення.

Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко

визначають інтереси підприємства як його взаємодію із суб'єктами зовнішнього середовища, що відбувається постійно чи впродовж визначеного проміжку часу, примусово чи за вибором підприємства, результати якого забезпечують отримання прибутку [5, с. 90]. Кожне підприємство має різноманітні інтереси, які можуть змінюватися через певні обставини. Дослідники поділяють інтереси [5, с. 95-102] залежно від: виду (економічні, соціальні, екологічні, політичні); природи (природні, примусові); ступеня значущості (глобальні, пріоритетні, другорядні); розподілу у часі (поточні, стратегічні); локалізації інтересів (галузеві, регіональні, функціональні).

Враховуючи те, що підприємство є відкритою системою і взаємодіє із суб'єктами зовнішнього середовища, воно постійно стикається із інтересами цих суб'єктів. Така взаємодія може породити як загрози для підприємства та його економічної безпеки, адже інтереси не всіх суб'єктів зовнішнього середовища є дружніми, так і додаткові можливості розвитку. Більше того, навіть всередині самого підприємства існують суперечливі економічні інтереси, що можуть завдати шкоди економічній безпеці підприємства.

Взаємозв'язок між інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, економічною безпекою та економічними інтересами підприємства наведено на рисунку 1.

До суб'єктів зовнішнього середовища підприємства можна зарахувати державу, органи місцевого самоврядування, суб'єкти інфраструктури ринку (банки, страхові компанії, фондові біржі тощо), постачальників, споживачів та конкурентів. Кожен із

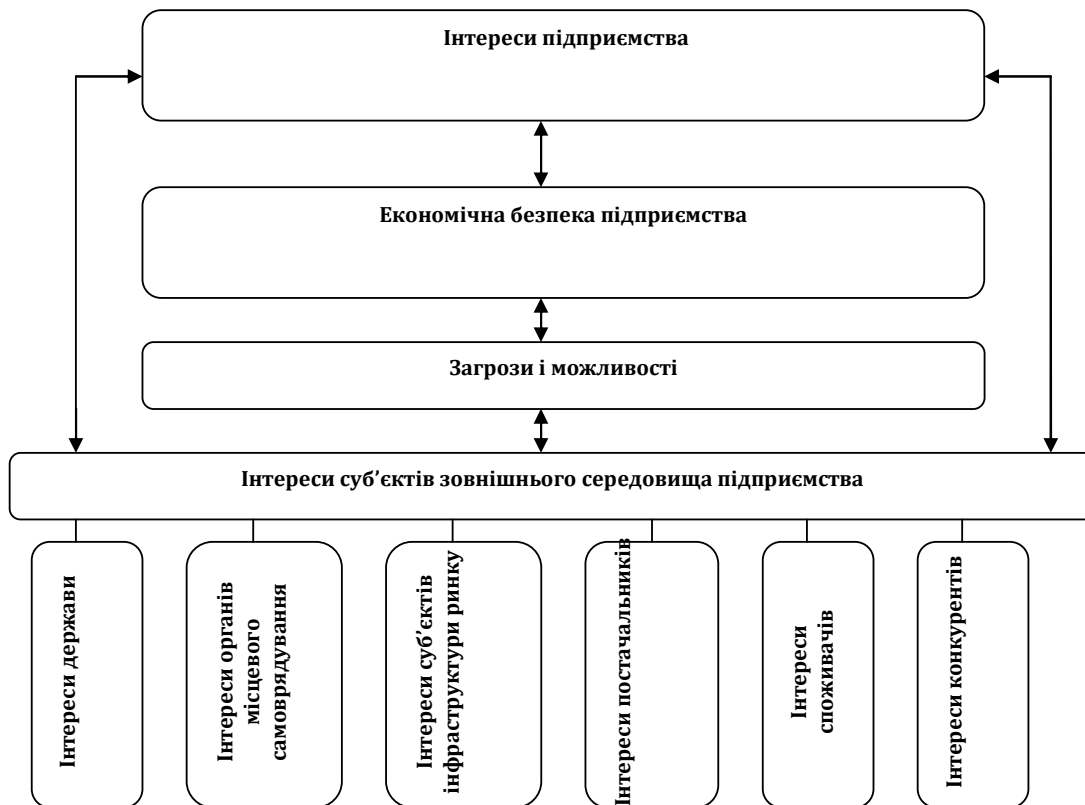

Рис. 1. Взаємозв'язок інтересів суб'єктів зовнішнього середовища, економічної безпеки та економічних інтересів підприємства

цих суб'єктів має власні інтереси, які часто не узгоджуються із інтересами підприємства і можуть створити для останнього загрози або можливості.

За словами З. Варналія [7, с. 102-104], держава як суб'єкт національних економічних інтересів відіграє подвійну роль: як носій інтересів владних структур і як інститут забезпечення суспільних економічних інтересів. Історичний досвід доводить, що підприємства та громадяни тим більше зацікавлені у зміцненні держави і захисті її інтересів, чим ефективніше розвивається економіка країни, адже від цього залежить досягнення їх власних інтересів. З іншого боку, погіршення підприємницького клімату, корупція та лобювання конкурентів створюють значні загрози економічній безпеці підприємства і успішній реалізації його власних економічних інтересів.

Діяльність органів місцевого самоврядування, як і суб'єктів інфраструктури ринку, постачальників, споживачів чи конкурентів, може створити загрози або сприятливі можливості на шляху реалізації економічних інтересів підприємства.

Економічні інтереси завдяки їхній індивідуалізації

та відсутності повної єдності, наявності протиріч стають як внутрішнім джерелом розвитку економічних відносин, так і джерелом виникнення загроз для підприємств та економіки загалом. Саме тому завданням економічної безпеки підприємства є узгодження його економічних інтересів із інтересами суб'єктів зовнішнього середовища.

Економічні інтереси підприємства теж не є однорідними і узгодженими у зв'язку із існуванням різних суб'єктів інтересів підприємства. До таких можна зарахувати власника, керівництво та працівників (рисунок 2). Нерідко ці суб'єкти об'єднані (наприклад, власник виконує роль керівника, працівники є акціонерами підприємства, тобто виступають співвласниками тощо).

Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко зазначають, що домінуючі позиції належать власнику засобів виробництва і керівництву підприємства. Якщо підприємство знаходиться у значній залежності від кредиторів, то контролюючу роль виконують саме вони. Суб'єкт контролю формує систему інтересів підприємства, тим самим здійснюючи переважуючий вплив на його економічну безпеку [5, с. 91].

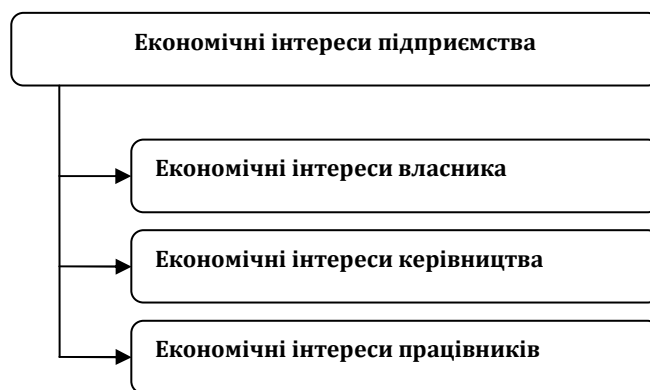

Рис. 2. Економічні інтереси підприємства залежно від його суб'єктів

Як зазначалося вище, одним і головних завдань забезпечення економічної безпеки підприємства є узгодження власних економічних інтересів із інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Здійснити це доволі складно через суперечності в економічній сфері, що породжує конфлікти інтересів.

З огляду на це, З. Варналій виокремлює наступні об'єктивні суперечності в економічній сфері [7, с. 102-103]: між об'єктивною необхідністю задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб людей та економічними можливостями економічної системи країни; між потребами економіки в різних ресурсах і можливостями їх забезпечення; між національними економічними інтересами та економічними інтересами підприємств тощо.

Як зазначає О. Шнипко, основними причинами виникнення економічного конфлікту є: обмеженість ресурсів, взаємозалежність завдань, невідповідність системи цінностей та уявлень, розходження в манерах поведінки, а також погані комунікації.

Зазначені конфлікти відбуваються на макрорівні, мезорівні та мікрорівні. До макрорівня належать зовнішні економічні конфлікти, що виявляються у взаємовідносинах між державами та втілюються в конкурентоспроможності національної економіки, розподілі ресурсів, міжнародному іміджі держави тощо.

Мезорівень економічних конфліктів розташовується на внутрішньому ринку через розподіл ресурсів між галузями промисловості, регіонами, розподіл засобів виробництва та результатів праці.

Мікрорівень представлений межами підприємства, фірми, організації [8, с. 47-48]. У теорії менеджменту немає єдиної думки з приводу визначення поняття конфлікту на мікрорівні. М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі [9, с. 484] розуміють конфлікт як відсутність згоди між двома чи більше сторонами – індивідуумами чи групами. Кожна зі сторін прагне реалізувати власні інтереси і заважає іншій зробити те ж саме.

Як вважають зазначені вчені [9, с. 485-487], існує чотири основних типи конфліктів, а саме: конфлікт всередині особистості, конфлікт між індивідуумами, конфлікт між індивідуумом та групою і конфлікт між групами. Конфлікт всередині особистості може виникнути тоді, коли перед працівником ставлять конфліктуючі між собою умови відносно того, що від нього очікують, або коли вимоги до роботи суперечать його особистим потребам і цінностям тощо. Конфлікт між індивідуумами виникає між менеджерами у боротьбі за обмежені ресурси, працівниками – за посаду, як зіткнення особистостей тощо. Конфлікт між індивідуумом і групою виникає

через неприйняття першим неформальних правил групи тощо. До конфліктів між групами можна зарахувати конфлікти між профспілками і керівниками та власниками, між керівниками різних ланок, між функціональними групами. У контексті фінансового менеджменту Ю. Бриггем і Дж. Хьюстон [10, с. 35-38] виділяють два типи агентських конфліктів: між акціонерами і менеджерами; між акціонерами і кредиторами.

Вплив конфліктів інтересів зображено на рисунку

Рис. 3. Вплив конфліктів інтересів на економічну безпеку підприємства

З метою забезпечення економічної безпеки підприємства та реалізації економічних інтересів підприємства необхідно досягнути узгодження власних економічних інтересів із інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, а також інтересів у межах внутрішнього середовища підприємства, нейтралізуючи конфлікти інтересів чи використовуючи їх на свою користь.

Список літератури

1. Ярочкин, В. И. Система безопасности фирмы [Текст] / В. И. Ярочкин. – М.: Ось-89, 1997.-185с.
2. Мак-Мак, В. Система безопасности предприятия / В. Мак-Мак // Контроль. – 2009. - №12. – С. 6-16.
3. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства [Текст] : навч. посіб. / Т. М. Іванюта, А.О. Заїчковський — К.: Центр учбової літератури, 2009. - 256 с.
4. Череп А. В. Концептуальні засади економічної безпеки підприємств [Текст] / А. В. Череп, І. О. Лубенець // Вісник Запорізького національного університету, 2010. - №1 (5), - с. 62-66.
5. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення [Текст] : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
6. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / Л. Г. Шемаєва. - Київ, 2010. - 44 с.
7. Економічна безпека [Текст] : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
8. Шнипко О. С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект [Текст] / О. С. Шнипко. – К.: Генеза, 2006. – 288 с.
9. Мескон, М. Х. Основы менеджмента [Текст] / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі. – 3-е издание: Пер. с англ. – М.: ООО «И. Д. Вильямс», 2008. – 672 с.

3. Наслідки конфліктів інтересів можуть мати функціональний (конструктивний) та дисфункціональний (деструктивний) характер. Функціональні наслідки конфліктів інтересів здатні стати джерелом появи сприятливих можливостей розвитку і реалізації економічних інтересів підприємства. Дисфункціональні наслідки конфліктів інтересів породжують загрози ефективного функціонування підприємства та економічній безпеці підприємства.

10. Бриггем, Ю. Финансовый менеджмент. Экспресс-курс [Текст] / Ю. Бриггем, Дж. Хьюстон. 4-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2009. – 544 с.

РЕЗЮМЕ

Оренчин Александр

Экономическая безопасность предприятия: реализация и согласование интересов

Исследовано и дополнено понятие экономической безопасности предприятия. Рассмотрено суть экономических интересов. Установлено взаимосвязь между экономической безопасностью предприятия и его интересами. Рассмотрено суть и типы конфликтов интересов. Исследовано влияние конфликтов интересов на экономическую безопасность предприятия.

RESUME

Orenchyn Oleksandr

Enterprise economic security: achievement and coordination of interests

The concept of enterprise economic security is investigated and supplemented. The essence of economic interests is considered. The relationship between enterprise economic security and its interests is determined. The essence of interest conflict and types of conflicts is considered. The influence of interest conflict to enterprise economic security is investigated.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.